

Kovács Mihai

„Semper meliora prospiciuntur
et utiliora attenduntur”

Monoszló nb. Péter erdélyi püspök
társadalmi és politikai kapcsolatai

Az Árpád-kor végén és a III. András király halálát követő interregnum idején a Magyar Királyság püspökei jelentős társadalmi és politikai szerepet tölthettek be. Anyagi helyzetük, spirituális tekintélyük, kiváló képzettségük, nem utolsósorban egységes fellépésük révén a magyar püspökök még a trón betöltését vagy a királyság külpolitikai orientációját is tudták befolyásolni. Számos kihívással is szembe kellett nézniük ebben a korban: hatalmukat megkérdőjelező ellenségeik feldúlták birtokaikat, egymással pereskedniük kellett az újonnan betelepített területek fölötti joghatóság ügyében, dönteniük kellett arról, hogy melyik királyjelöltet támogatják a gyakori trónharcokban. Ebben a lehetőségekkel és nehézségekkel teljes időszakban állt az erdélyi egyházmegye élén Monoszló nb. Péter.

Monoszló nb. Péter püspöknek máig egyetlen részletesebb életrajza született, Temesváry János tollából, 1922-ben.¹ A tudós erdélyi szerző összegyűjtötte és időrendben ismertette a püspök életével és tevékenységével kapcsolatos okleveles anyagot. Jelen munkámban Monoszló nb. Péter püspök társadalmi és politikai szereplését tematikusan szeretném újratárgyalni az újabb középkor-történeti szakirodalom és a teljes rá vonatkozó okleveles anyag fényében. Véleményem szerint püspökünk politikai és társadalmi szereplésének ismerete közelebb visz nagyszabású gazdasági, egyházzervezői és építkező tevékenységének megértéséhez. Mindezeket egy későbbi közleményben szeretném bemutatni. Monoszló nb. Péter életútjának megismerésével közelebb kerülhetünk a középkori erdélyi egyháztörténet egészének megértéséhez. Tevékenységének kutatása az Árpád-kor utolsó évtizedeiben működő főpapok szellemiségének, törekvéseinek mélyebb megismeréséhez is vezethet.

Kovács Mihai (1990) – egyetemi hallgató, BBTE, Kolozsvár, kovm2005@gmail.com

Az itt olvasható írás az Erdélyi Tudományos Diákköri Konferencián bemutatott dolgozatomnak javított és rövidített változata. Ezúton szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Koszta László professzor úrnak, akinek értékes tanácsai nemcsak jelen munkámban, hanem egész szakmai képzésemben is döntő jelentőségűek voltak. Köszönettel tartozom még Hegyi Gézáknak, az Erdélyi Múzeum-Egyesület munkatársának hasznos megjegyzéseirért, ugyanakkor mindazoknak, akik eddigi tanulmányaim során támogattak.

¹ Temesváry János: *Erdély középkori püspökei*. Kvár 1922. 46–111.

Monoszló nb. Péter családja

A Monoszló nemzetség Karácsonyi János szerint jelentőségben az Aba, Ákos vagy Héder nemekkel vetekedett,² tehát a 13. századi nemesség élvonalához tartozott. Eredete a múlt homályába vész. Neve minden bizonnyal a nemzetség ősi birtokához, a Kőrös vármegyében fekvő Monoszlóhoz (Podravska Moslavina, ma Horvátország területén) kapcsolódik.

A nemzetség legelső ismert tagja Makariás ispán, aki egyben az említett horvátországi birtok első ismert tulajdonosa. Utódai közül jelentős szerepet játszott Tamás bán, Valkó megye ispánja (1221). Tamás bán egyik fia, Gergely krassói ispán (1255) és a kunok bírása (1269) volt.³ Gergely felesége a Bő nemzetség sarja volt.⁴

Gergely fiai, Egyed, Gergely és Péter voltak a nemzetség legismertebb és legsikeresebb tagjai. István ifjabb király, a későbbi V. István embereiként a 13. század hatvanas éveiben tűntek fel, és fényes karriert futottak be. A IV. Béla elleni háborúban Egyed ura oldalán harcolt.⁵ Az ifjabb király egyik bulgáriai hadjárata idején, 1266-ban, Tirnovoig jutott el.⁶ A Monoszló nembeliek V. István haláláig fontos udvari tisztségeket töltöttek be: Egyed ifjabb királyi (1266–1269), majd királyi tárnokmester (1270–1272) és csanádi, illetve ungi ispán (1266),⁷ testvére, Gergely királynéi tárnokmester (1270–1272),⁸ a klerikusi pályára lépő Péter pedig 1266 és 1270 között az ifjabb király alkancellárja, majd erdélyi püspök volt. 1270 és 1272 között Egyed és Gergely a pozsonyi, illetve a vasi ispánságot bírták.⁹ Mindkét ispánsági vár korábban Béla herceg birtokában volt.¹⁰ V. István rövid uralkodása jelentette a család hatalmának csúcspontját. Hatalmukat mutatja, hogy az 1271. évi hadjárat során Monoszló nb. Gergely bevette Kőszegi Henrik Vas megyei várait is.¹¹

Uruk halála után Egyed és Gergely fokozatosan háttérbe szorult. 1272-ben nagy feltűnést keltett Erzsébet királyné ellen elkövetett sikertelen merényletük. Ezután Ottókar cseh király udvarába szöktek, ahol jutalomként három várat kaptak.¹² 1275-ig még kétszer visszatértek udvari tisztségeikbe, mindkétszer a Kőszegi-ellenes pártot támogatva. 1273-ban Gergely pozsegai és vasi ispán volt, 1274-ben vasi ispán, Egyed 1273-ban macsói, majd boszniai bán, 1274 és 1275 között pedig ismét tárnokmester.¹³ 1275 után, nem egészen tisztázott okok miatt, már nem játszottak jelentős politikai szerepet.¹⁴ Gergely 1294 előtt hunyt el,¹⁵ Egyed pedig 1313-ban.¹⁶

² Karácsonyi János: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. I–II. Bp. 1900–1901. II. 377.

³ Zsoldos Attila: *Magyarország világi archontológiája 1000–1301*. Bp. 2011. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 11.) (a továbbiakban: Zsoldos: Archontológia) 166, 240.

⁴ Karácsonyi: *i. m.* II. 378–379.

⁵ Zsoldos Attila: *Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években*. Bp. 2007. (História Könyvtár. Monográfiák 24.) (a továbbiakban: Zsoldos: Családi ügy) 62.

⁶ Zsoldos: Családi ügy 94.

⁷ Zsoldos: Archontológia 75.

⁸ Uo. 65.

⁹ Uo. 185, 224.

¹⁰ Zsoldos: Családi ügy 169.

¹¹ Szűcs Jenő: *Az utolsó Árpádok*. Bp. 2002. (Milleniumi Magyar Történelem. Historikusok) 213.

¹² Karácsonyi: *i. m.* II. 379–380.

¹³ Zsoldos: Archontológia 299, 304.

¹⁴ Szűcs: *i. m.* 390 sk.

¹⁵ *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez*. Szerk. Jakó Zsigmond. I–III. Bp. 1997–2008. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II: Forráskiadványok 47.) (a továbbiakban: EOkm) I. 530. sz.

¹⁶ *Anjou-kori oklevéltár*. Szerk. Kristó Gyula I–III. Bp.–Szeged 1990–1994. (a továbbiakban: AOkl) III. 447. sz.

A Karácsonyi János által felsorolt nemzetségi birtokokat¹⁷ soha senki nem egyesítette egy kézben, amint ezt a 13. század első fele óta fennmaradt birtokosztályok jelzik.¹⁸ Egyednek, a nemzetség talán legnagyobb hatalmú képviselőjének végrendelete is ezt mutatja. Az ő birtokait pontosan ismerjük az 1313. március 11. előtti készült végrendeletéből: ezek főleg a déli országrészben, Verőce, Bács és Csanád megyékben, illetve Somogy és Nógrád megyékben feküdtek. Egyik jelentős központja valószínűleg Fülek (Fiľakovo, ma Szlovákiában) várában lehetett, két oklevél ugyanis atyjával, Gergellyel együtt *Filek*-inek nevezi.¹⁹ Ezenkívül birtokolta még Darnóc (Slatinski Drenovac, ma Horvátországban) és Atyina (Voćin, ma Horvátországban) várakat.²⁰ Ezek köré épült ki a nováki uradalom, a család legjelentősebb birtoka. Monoszló nb. Egyed birtokai elég tekintélyesek voltak ahhoz, hogy belőlük jutalmazza magánhadjárataiban kitűnt familiárisainak egy részét.²¹

Monoszló nb. Egyed és Gergely ügyes házasságpolitikájukkal is gyarapították hatalmukat. Gergely felesége a kun származású Erzsébet királyné leánytestvére,²² Egyedé pedig Kőkenyes-Radnót nb. Dobokai Kata, Mikód volt szőrényi bán és dobokai ispán unokahúga volt. Lányai kiházítása révén Monoszló nb. Egyed rokoni kapcsolatot épített ki a hatalmas Aba nemzetség nyéki ágával, a Borsa nemmel²³ és az Eszék környékén birtokos Kórógyi családdal.²⁴

Sem Monoszló nb. Egyednek, sem testvéreinek nem voltak fiú utódai. Egyed anyai ágú rokonaira, Bő nb. Fogas Péter székely ispánra és testvérére, Mihályra, a későbbi esztergomi érsekre szerette volna hagyni a családi birtokokat, e célból Péter püspök hozzájárulásával örökbe fogadta őket, és nekik adományozta Darnóc várát tartozékaival együtt.²⁵ Azonban mind Péter, mind Mihály korán, még Egyed előtt halt meg. Így végrendeletében felesége, lányai, vejei és az esztergomi egyház között osztotta szét birtokait. Az örökség legtekintélyesebb része vejére, Aba nb. Lőrinc fia Miklósra és testvéreire szállt. Aba nb. Miklós 1308-ban, még Egyedtől megkapta Darnóc várát, majd 1317-ben testvéreivel együtt megszerezte az egész novák-atyinai uradalmat, amely a birtokos halálával a királyra háramlott.²⁶ Egyed fia Miklós, aki egy 1323. évi említésként fennmaradt oklevélben jelenik meg,²⁷ vagy kitalált személy, vagy még atyja előtt halt meg, mivel az említett 1317. évi donatio Egyedről mint *utódok nélkül meghalt emberről* emlékezik meg.²⁸

A nemzetség további tagjait csupán epizodikus említésekből ismerjük. Birtokaik többnyire Horvátországban és Szlavóniában voltak. Monoszló nb. Egyed, Gergely és Péter a jelek szerint próbálták elkülöníteni magukat oldalági rokonaiktól, a nemzetség többi tagjától. A már korábban, a birtokosztályok által megkezdett felbomlási folyamatot felerősítette az is, hogy Egyed – minden bizonnyal a király engedélye alapján – önállóan rendelkezett javairól, és ezzel kizárta oldalági

¹⁷ Karácsonyi: *i. m.* II. 382–384.

¹⁸ Uo. II. 381.

¹⁹ AOkl I. 300, II. 1018. sz.

²⁰ AOkl III. 466. sz.; EOkm II. 206. sz.

²¹ AOkl I. 300, II. 1018. sz.

²² *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke.* Szerk. Szentpétery Imre–Borsa Iván. I–II. Bp. 1923–2008. II. 2524. sz.; Zsoldos Attila: *A királyné udvara az Árpád-korban.* Századok CXXXVI(2002). 267–302. 285.

²³ Karácsonyi: *i. m.* I. 204, II. 378.

²⁴ Uo. II. 378.

²⁵ EOkm I. 530. sz.

²⁶ AOkl II. 431, IV. 467. sz.

²⁷ AOkl II. 469. sz.

²⁸ AOkl III. 466. sz.; EOkm II. 206. sz.

rokonait az öröklésből.²⁹ Ezt az elkülönülési törekvést az a néhány oklevél is mutatja, amelyben Egyed, Gergely és Péter püspök *de genere Thome bani* vagy *de Filek* néven jelennek meg.³⁰

A Zala megyei Monoszlón (a település ma azonos néven létezik, és Veszprém megyéhez tartozik) töltötte utolsó napjait Ladomér esztergomi érsek. Ez és az a tény, hogy monoszlói Saul fia Gergely az érseket nagybátyjának nevezi egy 1297. évi oklevélben, Knauz Nándor szerint bizonyítja, hogy Ladomér is a Monoszló nemhez tartozott.³¹ Még legalább egy közvetett bizonyíték van arra, hogy Ladomér érsek a Monoszló nemzetség tagja volt: Monoszló nb. Egyed említett végrendeletének egyik kedvezményezettje az esztergomi egyház,³² amelynek élén Tamás érsek állt. Róla más forrásból tudjuk, hogy Ladomér néhai érsek unokaöccse volt.³³ A végrendelet további kedvezményezettjei mind Egyed rokonai, tehát joggal feltételezhetjük, hogy Tamás érsek is valamilyen rokonságban állt a Monoszló nemmel. Tamás érsek személyesen érdekelt volt Monoszló Egyed hagyatékának sorsában, néhány hónappal a végrendelet keletkezése után az ő kérésére készült az említett dokumentum átírata.³⁴ A Ladomér érsek és Péter közötti rokonság ellen szól az egyetlen olyan oklevél, amit Ladomér érsek Péter püspökhöz címzett, és amiben *amicus noster*, illetve *amicitia vestra* kifejezést használ vele kapcsolatban.³⁵ A kor következetlen szóhasználatában azonban az *amicus* szó *rokon* jelentéssel is bírhat.³⁶ Zsoldos Attila érvelése nyomán³⁷ nyitva kell hagynunk Ladomér érsek származásának kérdését, ugyanis nem tudjuk, milyen kapcsolat fűzte a Zala megyei Monoszlóiakat a Monoszló nemzetséghez, illetve az esztergomi érsekhez.

Még ennél is bizonytalanabb a Monoszló nembeliek rokonsága a kor egy másik jelentős szereplőjével, Kán nb. László erdélyi vajdával. Ezt a rokoni kapcsolatot egy 1306. évi oklevél alapján feltételezték, amelyben Péter erdélyi püspök *frater*ének nevezte a vajdát.³⁸ Meg kell jegyeznünk azonban, hogy a *frater* szó a középkori magyarországi latinságban nemcsak *testvért*, illetve *atyafit*, hanem *szövetségest*, *barátot* is jelenthetett.³⁹

A Monoszló nemzetség rokona volt leányágon II. Mojs is, aki IV. Béla király tárnokmestere, 1270 után pedig V. István nádora volt. Édesanyja az említett Monoszló nb. Makariás leánya volt.⁴⁰

²⁹ Fügedi Erik: *A köznemesi klán szolidaritása a 13–14. században*. Századok CXVIII (1984). 950–997. 952–953.

³⁰ EOkm I. 530, 533. sz.; AOkl I. 300. sz.

³¹ Knauz Nándor: *Monumenta ecclesiae Strigoniensis*. II. Esztergom 1874. 99. sk; Karácsonyi: *i. m.* I. 83. nem fogadja el az érsek Monoszló nembeli származását, ebben követi Tudor Sálágean: *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea: afirmarea regimului congregațional*. Cluj 2007². passim. Zsoldos: *Archontológia* 322–323 alapos érveléssel elveti a Ladomér érsek és a Monoszló nemzetség közötti rokonságot. A korszakot és az érsek életrajzát kutató történészek némelyike Knauz érvei alapján elfogadja az érsek Monoszló nb. származását. Lásd Beke Margit: *Monoszló nb. Ladomér. = Esztergomi érsek 1001–2003*. Szerk. B. M. Bp. 2003. 132; Szűcs 210–211.

³² AOkl III. 466. sz.; EOkm II. 206. sz.

³³ *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni magyar okirattár. I/2. Acta legationis cardinalis Gentilis. Gentilis bíbornok magyarországi követségének okiratai 1307–1311*. Bp. 1885. (a továbbiakban MonVatHung I/2.) 394–395.

³⁴ AOkl III. 468. sz.

³⁵ *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Szerk. Fejér György. I–XI. Buda 1829–1844. (a továbbiakban CD) V/3. 563–565.

³⁶ *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Hungariae*. Főszerk. Harmatta János. I–V. Bp. 1987–1999. (a továbbiakban LexLat) I. 2. 153.

³⁷ Zsoldos: *Archontológia* 322–323.

³⁸ EOkm II. 54. sz.

³⁹ LexLat IV. 145.

⁴⁰ Wertner Mór: *II. Moys nádor és családja*. Századok XXVI(1892). 392–405.

Vince kalocsai érsek Péter püspökhöz intézett egyik oklevelében Csák Ugrint *proximus et amicus vestri et nostrini* nevezte. A püspök és Csák Ugrin közötti rokonságot nem lehet közelebről megállapítani, azonban itt sem kizárt az, hogy a *proximus* jelentése *embertárs, felebarát* legyen.⁴¹

Péter püspök családjának jelentős hatalmi bázisai voltak mind Horvátországban, mind az ország nyugati részén, Vas, Pozsony és Somogy vármegyékben, északon, Nógrád vármegyében, valamint Erdélyben. V. István királlyal való jó viszonyuk és egyes házassági politikájuk szintén kedvező előjelekként mutatkoztak. Ám uruk korai halála, a fiú utódok hiánya, nem utolsósorban az, hogy mindegyik érdekeltségi területükön alulmaradtak a Gutkeledekkel, Babonicsokkal, Héder nb. Kőszegiekkel és a Csákokkal szemben, illetve hogy 1275 után elveszítették közjogi funkcióik legnagyobb részét, oda vezetett, hogy a Monoszló nemzetségek sikeresebb családjának bárói ambíciói sohasem valósultak meg.

Péter püspök és a királyság

Péter magister első okleveles említése 1266-ból való, ekkor István ifjabb király alkancellárjaként tűnik fel. Ilyen minőségben 1270-ig számos királyi oklevél írója.⁴² Az ifjabb királyi kancelláriának köszönhető az erdélyi írásbeliség addig nem ismert fellendülése.⁴³ A királyi kancelláriából került ki már régóta a magyarországi püspöki kar legnagyobb része. A 13. század végi egyházi élet főszereplői, István kalocsai és Ladomér esztergomi érsek szintén István ifjabb király kancelláriájában működött.⁴⁴ Péter magister 1270. május 2. előtt választott erdélyi püspök, június 13-ra már el is nyerte a pápai megerősítést.⁴⁵ V. István rövid uralkodása alatt Péter püspök neve csupán oklevelek méltóságsoraiban szerepel.

IV. László nagykorúsítása után az erdélyi püspök a többi főpap álláspontjára helyezkedett a királlyal való kapcsolatban. 1277 után az erdélyi püspökség és káptalan több ízben kapott birtokadományt a királytól. Mindemellert a püspök végig Fermói Fülöp pápai legátus oldalán állt a királlyal való konfliktusban. 1279 nyaratól 1280 októberéig Péter püspök Budán, majd Esztergomban a legátus, illetve Ladomér érsek környezetében tartózkodott.⁴⁶ 1287-ben az esztergomi érsek megbízta az erdélyi püspököt, hogy a királyné birtokainak visszaszolgáltatására használja fel spirituális hatalmát, s az esetleg ellenkező beszerceieket egyházi büntetéssel sújtja.⁴⁷ Egy 14. század eleji hamisítvány arról értesít, hogy az erdélyi püspök a Szentszék és a két érsek parancsára fogságra vetette a király embereit, köztük a IV. László által kinevezett Mojs erdélyi vajdát.⁴⁸

⁴¹ <http://latin.oszk.hu/cgi-bin3/index.cgi> (utolsó letöltés: 2014. dec. 17.)

⁴² EOkm I. 262, 266–269, 273, 275–278, 282–283. sz.

⁴³ Jakó Zsigmond: *A középkori okleveles források kutatása Erdélyben.* = EOkm I. 7–32. 8; Fejérvapatak László: *A királyi kancellária az Árpádok korában.* Bp. 1885. 119.

⁴⁴ Udvardy József: *A kalocsai érsekek életrajza (1000–1526).* Köln 1999. 157.

⁴⁵ EOkm I. 284. sz., RA II/1. 1928. sz.

⁴⁶ *A Blagay-család oklevéltára.* Szerk. Thallóczy Lajos–Barabás Samu. Bp. 1897. (Magyar Történelmi Emlékek. I: Okmánytárak. XXVIII.) 38; *Árpádok új okmánytár.* Szerk. Wenzel Gusztáv. I–XII. Pest–Bp. 1860–1874. (Magyar Történelmi Emlékek. I: Okmánytárak. VI–XIII, XVII–XVIII, XX, XXII.) (a továbbiakban: ÁÚO) XII. 308.

⁴⁷ EOkm I. 431. sz.

⁴⁸ Uo. I. 450. sz.

IV. László halála után a többi főpappal együtt Péter püspök is III. András királyságát támogatta. A rangidős püspök az 1291. és 1298. évi országos gyűlések határozatait kihirdető oklevelek méltóságsorában a harmadik helyen áll.⁴⁹ Az új királlyal való szívélyes viszonyát bizonyítja az is, hogy az Erdélybe látogató uralkodó 1291-ben megerősítette a püspökség és a káptalan kiváltságait,⁵⁰ ugyanakkor a püspöknek és káptalannak megbízást adott további privilégiumok valódiságának kivizsgálására.⁵¹ Kemény József egyik hamisítványa alapján úgy gondolták, hogy Péter püspök a király és Bicskei Gergely esztergomi érsek kibékítésén is fáradozott.⁵²

Temesváry János feltételezte, hogy Monoszló nb. Péter püspöktársainak többségéhez hasonlóan előbb Vencel királyt támogatta volna Károly Róberttel szemben, illetve hogy az idős főpap jelen lett volna Vencel koronázásán, és csak a *Spectator omnium* bulla hatására tért volna I. Károly pártjára.⁵³ Ezt az állítását az látszik bizonyítani, hogy Péter püspök nem vett részt a Boccasini legátus által összehívott budai zsinaton (1302).⁵⁴ Véleményem szerint azonban Péter püspök kezdettől fogva Károly királyt támogatta.⁵⁵ Károly király első támogatói sorában ott találjuk ugyanis Mihály zágrábi püspököt, volt erdélyi nagyprépostot, Péter püspök rokonát és pártfogoltját.⁵⁶ Ugyanakkor egy 1302. évi oklevél tanúsága szerint Péter püspök tekintélyes összeget, 100 márkát szánt Boccasini legátus költségeinek fedezésére, ezt az összeget azonban az idők viszontagságai miatt nem tudta eljuttatni a Szentszék képviselőjéhez.⁵⁷ Emögött egy, a Kán Lászlóhoz hasonló kiváló politika sejthető.⁵⁸ 1303 májusában a pápa előtt Károly képviseletében megjelent István gyulafehérvári főesperes is,⁵⁹ minden bizonnyal püspöke jóváhagyásával. Ugyancsak Károly érdekében működött a pápai udvarban püspökünk két rokona, a már említett Bó nb. Mihály mellett Tamás székesfehérvári prépost, a későbbi esztergomi érsek is. A következő évben, 1304-ben Péter püspök Károly többi támogatójával együtt szavatolta a király és Rudolf, Ausztria hercege közötti szerződést.⁶⁰ Halála után, 1308-ban a szebeni szászok azzal gyanúsították, hogy közreműködött Károly király vetélytársának, Ottó bajor hercegnek elfogatásában.⁶¹

Monoszló nb. Péter hosszú erdélyi püspöksége alatt kora főpapjaihoz hasonlóan érdekelt volt az erős királyi hatalom fennállásában. Válságok idején a pápai álláspontot képviselte, ugyanakkor szem előtt tartotta családjá érdekeit is. A királysággal való jó kapcsolatának köszönhetően az egyházmegye birtokállománya és a püspöki intézmény társadalmi presztízse jelentősen növekedett.

⁴⁹ Uo. I. 473, 570. sz.

⁵⁰ Uo. I. 472–474. sz.

⁵¹ Uo. I. 464–465. sz.

⁵² Temesváry: *i. m.* 93 – vö. EOkm I. 590. sz.

⁵³ Temesváry: *i. m.* 100–101.

⁵⁴ Uo. 102.

⁵⁵ Azt a nézetet, miszerint Péter püspök kezdettől fogva és maradéktalanul támogatta Károly királyt, képviseli Sălăgean: *i. m.* 299 sk.

⁵⁶ Temesváry: *i. m.* 105; Sălăgean: *i. m.* 299.

⁵⁷ EOkm II. 18. sz.

⁵⁸ Kristó Gyula: *Kán László és Erdély*. Valóság XXI(1978). 83–96. (a továbbiakban: Kristó: *Kán László*) 90–91.

⁵⁹ Udvardy: *i. m.* 179.

⁶⁰ AOkl I. 644. sz.

⁶¹ Temesváry: *i. m.* 109.

Péter püspök és az erdélyi vajdák

1270 és 1272, majd 1274 és 1277 között a Csákok és szövetségeseik uralták Erdélyt. Péter püspök a Csák-pártot támogatta IV. László király kiskorúsága idején. Az egyházi és világi hatalom együttműködését bizonyítja az, hogy a jelzett időszakokban a vajdai oklevelek kibocsátásának helye a püspöki székhely, Gyulafehérvár.⁶²

A két Csák-uralom közötti időszakban a Bihar és Békés megyékben birtokos Geregyék próbálták ellenőrzésük alá vonni Erdélyt. Közvetett adatok alapján következtethetünk arra, hogy püspökünk és az Erdélyt rövid ideig kormányzó Geregyék közötti viszony nem volt felhőtlen. Az erdélyi püspök mindenkor szövetségese, Ladamér váradi püspök, a későbbi esztergomi érsek konfliktusban állt a Geregyékkel, és minden bizonnyal támogatta is az ellenük induló királyi hadakat.⁶³

A Csákok nevével fémjelzett viszonylag békés időszaknak az 1277. évi szász lázadás és a főúri szövetségek átrendeződése vetett véget. 1279 és 1280 között Aba nembeliek töltötték be a vajdai és szebeni ispáni méltóságokat. Ebből az időszakból nincs tudomásunk a vajdai és a püspöki hatalom közötti konfliktusról. Tudjuk azt is, hogy Péter püspök egyik unokahúga az Aba nemzetségbe házasodott, ebből adódóan joggal feltételezhetjük, hogy a püspöki és a vajdai hatalom kapcsolata harmonikus maradt.

Péter püspöknek a Borsa nembeliekkel kialakított kapcsolatairól néhány ellentmondásos adattal rendelkezünk. Borsa nb. Roland unokaöccse Monoszló nb. Egyed egyik leányának férje volt. 1288-ban a püspök visszaperelte a Borsa nb. Kopasz ispán által bitorolt ugocsai tizedet.⁶⁴ Ugyancsak 1288-ban a László alvajda elnöklete alatt összeült generális kongregáció, az erdélyi vajda korábbi ítéletére hivatkozva a püspöknek ítélte Mikola fiainak bizonyos bitokait, amíg ezek meg nem fizetik a püspöknek okozott károkat.⁶⁵ 1295-ben a püspök egy birtokcserét bonyolított le Borsa nb. Szentpáli Rudolfal, akiről nem tudjuk, hogy milyen fokú rokonságban állt a többi Borsával.⁶⁶

A legutóbbi időig a szakirodalom egyöntetűen elfogadta Kán nb. László és Monoszló nb. Péter rokonságát és zavartalan kapcsolatát.⁶⁷ Kapcsolatuk ellentétes paradigmáját mutatta be Tudor Sălăgean. A püspök és a vajda ellentétét a következők alapján próbálta bizonyítani: egy 1300. évi oklevél szerint a vajda erőszakoskodott a hunyadi és hátszegi egyházakkal szemben, ami miatt a püspök és a káptalan panaszt tették VIII. Bonifác pápánál.⁶⁸ Péter püspök, a többi főpaphoz hasonlóan 1301 után érdekelt volt a trón gyors betöltésében, míg László vajdának kedvezett az

⁶² Sălăgean: *i. m.* 173.

⁶³ Bunyitay Vince: *Kopasz nádor. Életrajz a XIII–XIV. századból. Századok XXII*(1888). 15–32. 22.

⁶⁴ RA II. 3509. sz.; EOkm I. 440. sz.

⁶⁵ Adinel Dincă: *Instituția episcopală latină în Transilvania medievală: secolele XI/XII–XIV*. Doktori dolgozat. TEZE 3410 sz. kézirat a Kolozsvári Egyetemi Könyvtárban (Biblioteca Centrală Universitară). 250–252.

⁶⁶ Wertner Mór: *A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig*. I–II. Temesvár 1891–1892. I. 128; Karácsonyi: *i. m.* I. 204 sk, illetve I. 268. sk megkülönbözteti a Bihar megyei Barsákat az erdélyi Borsáktól.

⁶⁷ Temesváry: *i. m.* 106–108; Kristó: Kán László 89.

⁶⁸ EOkm I. 593. sz. – a regeszta egy 18. századi másolat alapján készült. Az eredeti oklevél a Batthyáneum Könyvtárban, az Erdélyi Káptalan Magánlevéltárában a II/55. sz. alatt található (fénypépe: DF 277429). Regesztáját közli Beke Antal: *Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárról*. Bp. 1889–1895. 694. sz., tévesen IX. Bonifác (1389–1404) idejére datálva. Egy majdnem szóról szóra megegyező, hasonlóan tévesen datált oklevél (uo. 219. sz. = DF 277428) szerint az erdélyi püspök és káptalan konfliktusban állt Csete László hátszegi ispánnal is, aki a hunyadi és hátszegi tizedeket bitorolta.

interregnum állapota.⁶⁹ 1304-ben I. Károly és Rudolf osztrák herceg közötti szerződés méltóságosrában ott van egy Péter vajda is. Sälágean benne Monoszló nb. Pétert látja, a püspök oldalági rokonát.⁷⁰ Véleménye szerint I. Károly a püspök és rokonai hozzájárulásával megkísérelte Kán László leváltását. Azonban az egyetlen oklevélből ismert Péter vajda véleményem szerint nem azonosítható egyértelműen Monoszló nb. Péterrel, már csak azért sem, mert a Horvátországban birtokos főúr 1317-ben egy I. Károly elleni lázadásban vett részt.⁷¹ Figyelemre méltó továbbá az is, hogy az említett oklevélben két vajda is szerepel, illetve egyik mellett sem áll a *Transsilvanus* jelző. Az 1306. évi oklevél,⁷² amelyben a püspök kifejezi nemtetszését a vajda kiközösítésével szemben, Sälágean véleménye szerint a vajda és Bogátradvány nb. János küküllői főesperes kezdeményezésére készült, s feltételezi, hogy János főesperes az idős és beteg püspöktől átvette az egyházmegye kormányzását.⁷³

Véleményem szerint a püspök és a vajda közötti kapcsolat a kisebb konfliktusok ellenére általában harmonikus volt. A sokat emlegetett 1306. évi oklevél mellett ezt az álláspontot igazolja az is, hogy Kán nb. László és Monoszló nb. Péter III. András uralmát egyaránt elismerték és támogatták.⁷⁴ Monoszló nb. Péter püspökségének első éveiben Kán nb. Miklós, a későbbi vajda nagybátyja volt az erdélyi nagyprépost. Kán nb. Miklós volt a Monoszló nb. Péter által is támogatott Csák-párt jelöltje az esztergomi érseki székre. Kán nb. László erdélyi vajdaságának első felében a székely ispáni méltóságot Péter püspök közeli rokona és Monoszló nb. Egyed fogadott fia, Fogas nb. Péter töltötte be.⁷⁵

Egy 1296. évi perben László vajda a püspökkel szorosán együttműködő káptalannak ítélt egy birtokot Ludasi Bot fiai ellenében.⁷⁶ A püspök és a vajda együttműködéséről tudtak 1309-ben a káptalannal pereskedő szászok is, akik feltételezték, hogy Monoszló nb. Péter Kán nb. László cinkosa volt Ottó bajor herceg elfogatásában.⁷⁷

Az említett János küküllői főesperes előbb a vajdai kancelláriát vezette (1303–1306), majd a püspök kancelláriáját (1306–1307), 1306-ban a püspök ügyvédjeként tűnik fel, Péter püspök halála után pedig I. Károly király kancelláriájában működött.⁷⁸ Véleményem szerint sem Péter püspök, sem a vajdai önkény ellen oly hevesen tiltakozó káptalan⁷⁹ nem fogadta volna szó nélkül azt, hogy a vajda saját embere által kormányozza az egyházmegyét. Inkább az látszik valószínűnek, hogy János főesperes az amúgy is együttműködő püspököt és vajdát egyaránt szolgálta. Ezt az álláspontot igazolja az is, hogy Monoszló nb. Egyed örökösei, Aba nb. Lőrinc fiai egyik oklevelükben megemlékeztek János küküllői főesperes nekik tett szolgálatairól.⁸⁰

Egy utolsó bizonyíték a püspök és a vajda együttműködése mellett a Benedek domonkos perjellel ápolott kapcsolatuk. Péter püspök halála után László vajda saját fiát próbálta a püspöki székbe

⁶⁹ Sälágean: *i. m.* 262.

⁷⁰ Uo. 301.

⁷¹ Engel Pál: *Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen.* Századok CXXII(1988). 89–146. 122.

⁷² EOkm II. 54. sz.

⁷³ Sälágean: *i. m.* 269–270.

⁷⁴ Kristó: Kán László 90.

⁷⁵ Lázár Miklós: *Székely ispánok és alispánok a mohácsi vészig.* Századok XIV(1880). 732–750. 733; Zsoldos: *Archontológia.* 239.

⁷⁶ EOkm I. 550. sz.

⁷⁷ Temesváry: *i. m.* 108–109; MonVatHung I/2. 207.

⁷⁸ Sälágean: *i. m.* 268–270.

⁷⁹ A már említett EOkm I. 593 sz. mellett lásd EOkm II. 94. sz. is

⁸⁰ AOkl IV. 679. sz.

ültetni. A káptalan tiltakozására és az országban jelen levő pápai legátus nyomására Kán nb. László hajlandó volt másik két jelöltet állítani: Péter ágostonos perjelt vagy a budai, korábban gyulafehérvári domonkos perjelt, Benedeket.⁸¹ Az elhunyt Péter püspök mindkét szerzetesrenddel szoros kapcsolatot ápolt, több ízben ők adtak ki oklevelet a püspökség peres ügyeihez kapcsolódóan.⁸² A végül megválasztott Benedek domonkos perjel az ózdi főesperes szerint *amicus ac consiliarius bone memorie Petri olim episcopi Transilvani* volt.⁸³ Ezek szerint Benedek domonkos perjel, János kükküllői főespereshez hasonlóan mind Péter püspöknek, mind László vajdának bizalmasa volt.

Maga Sălăgean másik helyen a püspök és a vajda együttműködését azzal magyarázza, hogy Péter püspök élete vége felé csalódott volna amiatt, hogy Károly király mellőzte családjá tagjait a közjogi méltóságok betöltésénél.⁸⁴ Ez a feltételezés azonban nem állja meg a helyét, mivel Monoszló nb. Egyed évekkel később is I. Károly oldalán állt.⁸⁵

Monoszló nb. Péter és kora egyházi társadalma

Az erdélyi püspök és a pápaság közötti kapcsolatot illusztráló néhány dokumentum arra enged következtetni, hogy Monoszló nb. Péter általában követte a pápaság által megjelölt irányvonalat. Amint már az előbbieken említettem, püspökünk 1279–1280-ban Fermói Fülöp pápai legátus környezetében tartózkodott, Boccasini legátus költségeire pedig jelentős összeget áldozott. Csupán III. András király támogatásával tért el a pápaság politikai elképzeléseitől. A püspök két peres ügyében egyenesen a pápához fordult jogorvoslásért.⁸⁶

Péter erdélyi püspök kapcsolata a többi főpappal általában jó volt. Jól együttműködött Lodomér esztergomi, illetve István és János kalocsai érsekekkel. Hosszú püspöksége alatt mindössze három konfliktusáról van tudomásunk.

III. András uralkodásának utolsó éveiben mind az erdélyi, mind az egri püspök magának vindikálta a főpásztori joghatóság gyakorlását Máramarosban. II. András óta az ugoccai, beregi és máramarosi területek az egri püspökség alá tartoztak. Ezt az állapotot erősítette meg IV. Béla, majd V. István is.⁸⁷ 1288-ban IV. László király Péter püspöknek ítélte az ugoccai egyházi tizedeket és ezekkel együtt vélhetően a máramarosiakat is. A joghatósági vita valószínűleg onnan eredt, hogy a gyéren lakott Ugocsa és Máramaros egy része a 13. század elején Sásvár vármegyéhez tartozott. A sásvári főesperesség pedig legkésőbb 1230-ban már az erdélyi püspökség része volt.⁸⁸ Az egyházi joghatóság kérdésének előtérbe kerülése jelzi Máramaros intenzívebb betelepítésének időpontját. Talán nem véletlen, hogy az egri püspök akkor kezdte újból hangoztatni Máramaros fölötti jogait, amikor vélhetően megváltozott a terület jogi státusa. Máramaros vármegye első említése ugyancsak 1299-ből való.⁸⁹

⁸¹ Temesváry: *i. m.* 116.

⁸² EOkm I. 445, 592, II. 54–55. sz.

⁸³ Temesváry: *i. m.* 120; MonVatHung I/2. 176.

⁸⁴ Sălăgean: *i. m.* 304.

⁸⁵ Engel: *i. m.* 103.

⁸⁶ EOkm I. 592–593. sz.

⁸⁷ Marius Diaconescu: *Biserica catolică din Maramureș*. Satu Mare. Studii și comunicări XV–XVI(1998–1999). 278–293. 286.

⁸⁸ Kristó Gyula: *A vármegyék kialakulása Magyarországon*. Bp. 1988. 493–497; DL 90749.

⁸⁹ Diaconescu: *i. m.* 286.

1299-ben az erdélyi püspök amiatt méltatlankodott, hogy az egri püspök egyházakat és temetőket szentel Máramarosban, pedig ez a jog őt illetné meg. III. András király eredetileg az egri püspöknek ítélte Máramarost, majd Péter püspök tiltakozására visszavonta döntését, és az ügyet a kalocsai érsek elé utalta. Miután az egri püspök nem volt hajlandó a kalocsai érsek előtt megjelenni, és Imre váradi püspök László titeli préposttal együtt a helyi nemesség körében tartott vizsgálatot, III. András király az erdélyi püspök joghatósága alá utalta a vitás területet.⁹⁰ András püspök újabb pert indított, erre az erdélyi főpap a Szentszéknél kezdeményezett eljárást, azzal érvelve, hogy világi bíróság nem lehet illetékes egyházi ügyekben.⁹¹ A per további folyása az okleveles anyag töredékes volta miatt nem rekonstruálható, mindenesetre a néhány évtizeddel későbbi pápai tizedjegyzékek szerint Máramaros az egri püspökséghez tartozott. A per menete fényt vet az erdélyi püspök udvari befolyására, egyházi jogi jártasságára és széles körű egyházi kapcsolataira.

Egy késői hamisítvány szerint Péter püspök a többi főpappal együtt Bicskei Gergely választott esztergomi érsek részéről kiközösítést vont magára, mert kitartott III. András király támogatásában.⁹² 1306-ban Vince kalocsai érsek közösi tette ki püspökünket, mert vonakodott Kán nb. László vajda kiközösítésének és az erdélyi vármegyék fölötti interdiktumnak a kihirdetésétől.⁹³ Mindössze néhány héttel később az érsek I. Károly király és saját rokona, Csák nb. Ugrin kérésére visszavonta a püspök elleni egyházi büntetést, amennyiben minden vasárnapon kihirdeti a vajda és más személyek kiközösítését.⁹⁴

A kolozsmonostori apátság a 13. század végére magán viselte a két tatárjárás és a benecés rend válságának jeleit. Emiatt a hatalma tetőpontján levő erdélyi püspökség 1299-ben el tudott vele fogadtatni egy birtokcserét, amely lezárta a két intézmény közötti évszázados exemptio-viszályt.⁹⁵

A magyar káptalanok politikai súlya és vagyona nem ért fel a nyugatiakéval. Ezért az itteni püspökök és káptalanok kapcsolata általában békés volt, és az egyértelmű fölé-alárendelési viszony szinte megkérdőjelezhetetlen volt.⁹⁶ Úgy tűnik, hogy püspökével szemben az erdélyi káptalan is teljes engedelmisséget tanúsított. Elfogadta a püspök számára előnyös birtokcseréket, több kanonok a püspök ügyvédjeként vagy helynökeként működött.⁹⁷ Nincs közvetlen bizonyítékunk arra, hogy ebben az időszakban a püspök nevezte volna ki a kanonokokat. Az a tény, hogy Bő nb. Mihály, a püspök rokona volt sokáig az erdélyi nagyprépost, erre enged következtetni. Nem kizárt, hogy a kanonokok kinevezésében érvényesült egyfajta *imitatio regis*: a püspök főesperesi vagy kanonoki javadalmakkal jutalmazta a neki szolgálatot tevő klerikusokat. Elképzelhető, hogy az 1302-ben előforduló Tamás püspöki káplán és az 1303-tól szereplő Tamás éneklőkanonok egy személy.⁹⁸

⁹⁰ EOkm I. 581. sz.; Temesváry: *i. m.* 94–95.

⁹¹ EOkm I. 592. sz.; Temesváry: *i. m.* 96.

⁹² EOkm I. 590. sz.

⁹³ EOkm II. 54–55. sz.

⁹⁴ EOkm II. 57. sz.

⁹⁵ Jakó Zsigmond: *A kolozsmonostori apátság és hiteleshely a szekularizációig.* = Uő: *Társadalom, egyház, művelődés.* Bp. 1997. (METEM Könyvek 18.) 133–240. 133–141; Temesváry: *i. m.*, passim.

⁹⁶ Lásd Koszta László: *A magyar székeskáptalanok kanonokjai 1200–1350 között.* = *Dixit et salvavit animam meam. Tanulmányok a 65 éves Szegfű László tiszteletére.* Szerk. Jantsák Csaba et al. Szeged 2007. 99–119.

⁹⁷ EOkm I. 592. II. 3. sz.

⁹⁸ EOkm II. 32, 37. sz.

Péter püspök fegyveres konfliktusai

Mindamellett, hogy kiterjedt családi kapcsolatait a királysággal és az erdélyi vajdákval való jó viszony egészítette ki, Monoszló nb. Péter püspöksége nem volt mentes a fegyveres konfliktusoktól. Ezek közül legismertebb az 1277. év Reminiscere vasárnapján (február 21.) történt szász betörés. Ekkor Alárd vízaknai geréb fia, János/Gyan embereivel együtt pusztította és kirabolta Gyulafehérvárt, a székesegyházat és más templomokat felgyújtotta. Ennek a támadásnak áldozatul esett többek között Agabitus gyulafehérvári, Bertalan küküllői, Mihály ózdi főesperes és Racha székesegyházi plébános-kanonok.

A szászok támadásának oka az erdélyi káptalan és a kalocsai érsek szerint az etnikai ellentétek és a rablás vágya volt.⁹⁹ Az áldozatok száma a kortárs oklevelek egyikében meghatározatlan (*concremationem... universorum populorum predialium*),¹⁰⁰ István kalocsai érseknek a pápához küldött jelentése szerint *nyolc kanonok, négy főesperes és sokan mások, papok, karbeli papok és körülbelül kétezer, mindkét nembeli magyar*¹⁰¹ lelte halálát a szászok által felgyújtott székesegyházban. Gyán emberei hasonlóképpen cselekedtek más templomokban is.¹⁰² A szász közösség 1309-ben megfogalmazott álláspontja az volt, hogy ez a konfliktus nem az egész közösség ügye volt, hanem csak Vízaknai János személyes bosszúja apja meggyilkolásáért. Szerintük a püspök három kanonokjával együtt ölte meg Alárd gerébet.¹⁰³

A konfliktus etnikai természetére ellen szól az, hogy a püspök jóváhagyta a segesvári domonkosok búcsúengedélyét, falvainak némelyikébe szászokat telepített, a székesegyház restaurálására pedig szász ácsokat alkalmazott.¹⁰⁴ A forrásaink által kínált legvalószínűbb megoldás az, hogy az 1277. évi pusztítás közelebbi oka Péter püspök és a vízaknai gerébek közötti személyes ellentét. Valószínű, hogy a konfliktust mélyítették a püspök és a szász közösség politikai ellentétei. Források híján nem állíthatjuk teljes bizonyossággal, hogy Péter püspök ki akarta terjeszteni joghatóságát Vízakna környékére.

A konfliktus folytatásaként 1277-ben a kalocsai érsek több püspökkel együtt kiközösítette a Gyulafehérvár dűlásában részt vevőket, és addig tartotta fenn a büntetést, amíg okozói jóvá nem teszik a kárt.¹⁰⁵ 1278-ban királyi had indult a vízaknai szászok ellen.¹⁰⁶

1308-ban a sebesi dékánuság és az erdélyi káptalan közötti konfliktus ismét Gyulafehérvár feldúlásához vezetett. A jelek szerint ez nem járt olyan súlyos következményekkel, mint az 1277. évi pusztítás, amelyet még a 14. század második felében is emlegettek.¹⁰⁷

⁹⁹ CD VII/4. 221; EOkm I. 351. sz.

¹⁰⁰ Temesváry: *i. m.* 59.

¹⁰¹ EOkm I. 351. sz. (saját ford.)

¹⁰² Uo. I. 351. sz.

¹⁰³ MonVatHung I/2. 209.

¹⁰⁴ Dincă: *i. m.* 285.

¹⁰⁵ EOkm I. 352. sz.

¹⁰⁶ Temesváry: *i. m.* 65.

¹⁰⁷ Cosmin Popa-Gorjanu: *Conflict și memorie în Transilvania secolelor XIII–XIV: episcopia Transilvaniei și Gyan, fiul lui Alard. = Secolul al XIII-lea pe meleagurile locuite de români.* Szerk. Rusu, Adrian Andrei. Cluj 2007. 143–174. 167. sk.

A szászokkal való összeütközés nem volt Monoszló nb. Péter püspökségének egyetlen véres epizódja. 1281-ben azzal vádolták a püspök embereit, Chotow Mihályt és Fuldurt, hogy erőszakkal elköltöztettek 30 jobbágycsaládot, és lefoglaltak két és fél ekényi földet a Tasnád melletti Gyovdon.¹⁰⁸ Egy 1282. évi oklevél tanúsága szerint Péter püspök megostromolta és lerombolta a Szamos mentén fekvő rablóvárakat.¹⁰⁹ Egy 1288. évi per okirata szerint Mikola fiai 160 márka értékű kárt tettek a püspök birtokaiban. Ezért az erdélyi *generalis congregatio* beiktatta a püspököt ellenfelei Gyerővásárhely, Sztána és Szamártelke nevű birtokaiba, és csak abban az esetben kötelezte őt a birtokok visszaszolgáltatására, ha a volt tulajdonosok egy éven belül megtérítik a kárt.¹¹⁰

A püspökség katonai erejét kellő mennyiségű adat híján nehéz volna felbecsülni. A már említett Chotow Mihályon és Fulduron kívül mindössze egy püspöki familiárist említenek a vizsgált korszakból fennmaradt oklevelek: Solum Benedeket.¹¹¹ Ennél sokkal jobban ismerjük Péter püspök ambiciózus várszerzési- és építési programját. A királytól megkapta a szászok által elpusztított, telepítésre alkalmas gyulafehérvári telkeket,¹¹² és a tárgyalat körülmények között megszerezte Kolozsvárt is. A püspök azonban nem elégedett meg a már korszerűtlen ispánsági földvárakkal, hanem kővárakat építtetett: 1276-ban a káptalantól haláláig használatra kapott tótfaludi magaslaton elkezdte Szentmihálykő várának építését.¹¹³ Nem kizárt, hogy ez a kezdeményezés a közelben fekvő Vízakna nemeseivel való konfliktus kontextusában született, vagy éppen ez váltotta ki Alárd geréb családjának ellenállását. Egy késői tanúság szerint a vízaknaiak és a püspök közötti konfliktus lezárásaként a szászok lerombolták az ellenséges nemesek tornyait.¹¹⁴ A püspöki várak építése ebben a korszakban valószínűleg a püspökség klasszikus ellenfeleinek, a szász közösségnek és a kolozsmonostori apátságnek az ellenőrzésére irányult. Ezt a nézetet erősíti a korban épült másik püspöki vár, a szászfenesi ún. Leányvár elhelyezkedése, a kolozsmonostori apátság közvetlen szomszédságában.¹¹⁵ A szászfenesi vár 1282 és 1300 között épülhetett, és a 15. századig a Kolozs megyei püspöki birtoktömb központját képezte.

Összegzés

Monoszló nb. Péter családi kapcsolatai és személyes képességei lehetővé tették, hogy valószínűleg főúri politikát folytasson. Az erdélyi püspök a trónharcok során mindig az erősebb királyjelöltet támogatta, annak tudatában, hogy az egyháznak alapvető érdeke egy erős központi hatalom fennállása. Püspöktársaihoz hasonlóan hajthatatlanul küzdött az istentelennek tartott IV. László király ellen. Az erdélyi vajdakkal és a helyi nemességgel általában harmonikus kapcsolatot ápolt, azonban egyháza érdekei védelmében még a fegyveres konfliktustól sem riadt vissza. Hasonlóan viszonyult püspöktársaihoz is.

¹⁰⁸ EOkm I. 387. sz.

¹⁰⁹ Uo. I. 391. sz.

¹¹⁰ Uo. I. 437. sz.

¹¹¹ Uo. II. 62. sz.

¹¹² Uo. I. 356. sz.

¹¹³ Uo. I. 341. sz. A vár leírásához lásd Adrian Andrei Rusu: *Castelarea carpatică*. Cluj 2005. 537.

¹¹⁴ Popa-Gorjanu: *i. m.* 166.

¹¹⁵ Rusu: *i. m.* 519.

Sikeres politikai tevékenységének köszönhetően Monoszló nb. Péter jelentősen növelte egyházmegyéje vagyonát és presztízsét. Érthető, hogy püspökünk 1307. november 27-én bekövetkezett halála után miért tartotta Kán nb. László vajda olyan fontosnak, hogy saját jelöltjét ültesse a püspöki székbe. Minden bizonnyal Péter püspök emlékezete is szerepet játszott abban, hogy évtizedek múlva az erdélyi kanonokok főúri családból származó püspököt kértek, jogaik hatékonyabb védelmére hivatkozva. Monoszló nb. Péter püspök tevékenységének fő célja egyháza javainak és jogainak védelmezése és gyarapítása volt, ahogyan ezt egyik oklevelének arengájában kitűnően összefoglalta: *In rerum ecclesiasticarum agendis semper meliora prospiciuntur et utiliora attenduntur, ad hoc ut Dei ecclesia in suo statu tuta permaneat, et in suis bonis sit tranquilla.*¹¹⁶

„Semper meliora prospiciuntur et utiliora attenduntur”

Political and Social Relationships of Peter Monoszló Bishop of Transylvania

Keywords: Peter de genere Monoszló bishop (1270-1307), Transylvanian bishopric, Ladislás Kán

Bishop Peter Monoszló's family had solid political relationships, and himself was a very skillful politician. These facts allowed him to have the status of a magnate. The Transylvanian bishop supported always the strongest candidate for the crown, knowing that a solid central government is a vital interest of his bishopric. Similarly to the other Hungarian bishops of his time, he fought persistently against king Ladislás IV, which he considered to be a pagan. He kept good relationships with Transylvanian voyvodes and the local nobility, being in the same time ready to fight anytime for the rights of his bishopric. He had similar relations with his fellow bishops. To consolidate his military power he built two stone fortresses.

Thanks to Peter Monoszló's activity the fortune and prestige of the Transylvanian bishopric grew considerably. That's why, after his death, voyvode Ladislás Kán wanted at any price to have his own man as a bishop. His memory inspired the Transylvanian chapter to elect a magnate bishop decades later.

We don't have too many sources to illustrate bishop Peter's religious feelings, but we may consider – knowing his activity – that his main interest was in keeping and enlarging his bishopric's rights and freedoms. His priorities are very well illustrated by the arenga cited in title of an episcopal document.

¹¹⁶ ÁÚO V. 216.